

## FINSK KRÖNIKA

*Kommittébetänkande om sexualbrotten*

Den s. k. sexualbrottskommittén, som tillsattes i december 1966 överlämnade i slutet av senaste år sitt betänkande till statsrådet. Kommitténs uppgift har varit överväga reformer av stadgandena i strafflagens 20 kapitel och även övriga stadganden om straff för brott mot sedligheten. Kommittén har i sitt arbete bl. a. haft att beakta en hemställan från riksdagen om att homosexualitetens kriminalisering borde utredas samt det s. k. Helsingforsavtalets artikel om att de nordiska länderna borde sträva till att förenhetliga stadgandena om brott och brottspåföljder.

Det gällande 20 kapitlet i strafflagen bär rubriken „Om lägersmål och annan otukt“. Utöver detta kapitel finns stadganden om våldtäkt och därtill anslutna brott i strafflagens 25 kapitel, som bär rubriken „Om brott emot annans frihet“. En stor del av stadgandena i dessa kapitel står kvar i den form de fick vid strafflagens tillkomst år 1889. År 1926 upphävdes straffet för utomäktenskapligt samlag (s. k. länska-läge) och år 1948 avkriminaliserades äktenskapsbrottet (det s. k. horsbrottet). Övriga ändringar, som företagits beträffande sexualbrotten, har hittills i huvudsak gällt påföljderna, icke själva kriminaliseringen.

Kommittén föreslår i sitt betänkande, att alla strafflagens stadganden om sexualbrott sammanförs i det 20 kapitlet. Enligt kommitténs lagtextförslag skulle nio paragrafer ingå i detta kapitel; av dessa skulle §§ 1—5 gälla brott, som riktar sig mot individen (i §§ 1—3 ingår gärningar som riktar sig mot individens självbestämmanderätt och i §§ 4 och 5 sådana gärningar, som straffbelagts med hänsyn til den ena kontrahentens ungdom) och §§ 6—8 gärningar, som kränker de allmänna moraluppfattningarna. Kapitlets sista paragraf innehåller processuella stadganden.

I enlighet med denna systematik ingår stadgandet om våldtäkt i den första paragrafen. Kommittén föreslår att våldtäktsbrottet skall utvidgas till att även omfatta samlag under våld eller hot inom äktenskapet. I motiveringarna framhålls, at äktenskapet inte kan anses ge mannen sexuell bestämmanderätt över hustrun även om behovet av en kriminalisering knappast kommer att göra sig gällande beträffande förhållandet mellan makar som lever i ett normalt äktenskap. Däremot anser kommittén att en dylik kriminalisering kan vara berättigad beträffande makar som trots att äktenskapet formellt inte är upplöst lever åtskilda, t. ex. efter en hemskillnadsdom. En av kommitténs medlemmar har på denna punkt reserverat sig och framhåller, att våldtäkten allmänt uppfattas som et av de skändligaste brotten och att det därför inte är skäl at gifta makars sexuella förhållanden i något fall kan stämplas som våldtäkt. I den mån hustrun är i behov av straffrättsligt skydd kan mannens beteende i dylika fall gå in under stadgandet om nödgande.

I fråga om våldtäktsbrottet föreligger i förslaget den enda situation där man och kvinna i straffrättsligt avseende icke är jämställda. Övriga fall där kränkningar av den sexuella självbestämmanderätten kriminaliseras gäller like oberoende av kön. Nu gällande straffstadganden i Finland innehåller på denna punkt ett mycket starkare straffrättsligt skydd för kvinnan också för andra fall av sexuellt tvång än våldtäkt.

Kommittén föreslår beträffande minderåriga, att den allmänna skyddsåldern skall vara 15 år. All slags sexuell kontakt med personer, som icke uppnått denna ålder är straffbelagd. Denna åldersgräns är i gällande strafflag 17 år. Kommittén motiverar sänkningen av åldersgränsen med att könsmognaden numera inträder tidigare än förr. Dessutom hänvisar kommittén till att den åldersgräns vi hittills haft ligger högre än vad övriga nordiska länder har. I vissa fall är det straffrättsliga skyddet utvidgat till att gälla personer som fyllt 15 men inte 18 år. Detta gäller för de fall när någon har samlag eller annan sexuell kontakt med den som i skola, offentlig anstalt eller annorstädes står under hans övervakning.

Såsom ovan framhållits har en av kommitténs uppgifter varit att utreda frågan om homosexualitetens kriminalisering. Kommittén har stannat för den lösningen, att homosexuellt umgänge mellan samtyckande vuxna icke skall vara straffbelagt. Enligt vår gällande strafflagstiftning är alla homosexuella kontakter straffbara oberoende av kontrahenternas ålder. Den föreslagna avkriminaliseringen är i enlighet med kommitténs grundtanke om att det sexuella beteende så vitt möjligt bör regleras av andra faktorer än straffhot och att straffpåföljder är berättigade endast då det av särskilda skäl är behov av rättskydd för individen. Homosexuellt umgänge mellan samtyckande vuxna skulle därför inte bestraffas som sådant. Däremot skulle de straffstadganden som gäller för tvång eller missbruk vid heterosexuella förhållanden också tillämpas på homosexuella kontakter. Likaså skulle det allmänna skyddet för minderåriga också gälla homosexuella kontakter. I detta avseende har kommittén för vissa fall höjt åldersgränsen till 21 år. Detta gäller dels om den som fyllt 18 har homosexuellt umgänge med den som icke uppnått denna ålder, dels då någon på grund av sin ställning i skola, offentlig anstalt och liknande har umgänge med den som är underställd honom och denne icke har fyllt 21 år. Den avfattning som föreslås för kriminaliseringen innebär att homosexuell kontakt mellan två personer som icke fyllt 18 år icke skulle vara straffbar, om denna kontakt sker utan våld eller hot.

I fråga om sexuell umgänge mellan släktingar föreslår kommittén betydande inskränkningar beträffande den krets av släktingar mellan vilka sexuell umgänge skall vara kriminaliserat. Kriminaliseringen skall enligt kommitténs förslag endast gälla, då någon har samlag

med sitt barn eller dennes avkomling eller då bror och syster sinsemellan har samlag.

Av övriga reformförslag som framgår ur betänkandet kan nämnas att stadgandet om tidelag föreslås bli avskaffat med motivering att det i huvudsak tillämpas på personer med nedsatt psykisk hälsa. Enligt kommitténs mening är det oskäligt att strafflagen kommer till användning vid behandlingen av psykiskt sjuka individer.

Strafflatituderna i förslaget är i regel lika höga som för motsvarande brott i nugällande avfattning. I många fall föreslår dock kommittén att minimum i latituden skall nedsättas jämfört med det nu gällande. Som motivering anføres att straffet i det enskilda fallet i regel utmäts enligt latitudens nedre del och att detta torde leda till att det kan föreligga behov av lindrigare straff än dem som hittills gällt. Kommittén framhåller uttryckligen att straffmaximum icke i ett enda fall ligger under vad som i andra nordiska länder gäller för motsvarande brott.

#### *Förslag om bötesverkställigheten*

I början av innevarande år överlämnades till riksdagen en proposition med förslag till ändring av lagstiftningen om bötesstraffet och dess verkställighet. Enligt förslaget skall maximiantalet dagsböter nedgå från nuvarande 180 till 120. I de fall då frågan om bötesstraffets verkställighet i straffanstalt aktualiseras skall domstol utsätta förvandlingsstraffets längd. I regel skall en obetald dagsbot motsvara en dags fängelse men domstolen har möjlighet att utsätta ett förvandlingsstraff, som är mindre än normalt. Domstolen skall också ha möjlighet att bestämma att verkställigheten av förvandlingsstraffet skall uppskjutas under en prövotid om två år. Böter, som ådömts en person som intagits i alkoholistanstalt eller skolhem, skulle under vissa förutsättningar helt och hållet förfalla.

#### *Avkriminalisering av fylleribrottet*

Samtidigt som ovanstående proposition gavs överlämnades också en proposition med förslag om att fylleribrottet skall avkriminaliseras. Stadgandena om fylleribrott ingår för närvarande i 43 kapitlet 6 § strafflagen. Enligt 1 momentet i detta lagrum stadgas bötesstraff för den som på offentligt ställe uppträder uppenbart drucken och därigenom åstadkommer störing eller förargelse. I lagrummets andra moment är ett strängare straff stadgat om fylleriet begås av tjänsteman. De tre sista momenten innehåller stadganden om fylleri i tjänsten och påföljder för dylikt fylleri.

Regeringen föreslår i sin proposition, att stadgandet i strafflagen 43:6 helt skall upphävas och att ett nytt lagrum beträffande fylleri i tjänsten skall införas bland tjänstemannabrotten. Såsom skäl för avkriminaliseringen av det „vanliga“ fylleriet hänvisas bl. a. till den undersökning av fylleribötessystemet, som åren 1963—66 företagits

på åtgärd av stiftelsen för alkoholforskning. (Beträffande denna undersökning se Finsk krönika 4/1966). Dessutom framhålls att den störning och den förargelse fylleriet åstadkommer förefaller att vara ringa i jämförelse med de problem som de för fylleri ådömda straffen skapar både för samhället och den dömda själv. Största delen av dem som avtjänar böter i straffanstalterna har utgjorts av fylleridömda; detta betyder att verkställigheten av fylleriböter åsamkar staten stora kostnader, medför mångahanda olägenheter för fångvården och innebär för den intagna själv och hans familj oskäligt lidande. Avkriminaliseringen av fylleriet innebär icke någon förändring av stadgandena om fyllerianhållande, vilket regeringen i sin proposition anser vara en tillräcklig åtgärd för tillfälliga missbrukare. I fråga om mera långvarigt missbruk framhåller regeringen att lagen om vård av dem som missbrukar berusningsmedel ger möjlighet till mera ändamålsenliga vårdåtgärder än de som kommer i fråga om missbrukaren bestraffas.

Ulla Lång.

#### NORSK KRONIKK

##### *Barnevern og rettssikkerhet*

Skarpt lys ble satt på vår barnevernslov av 1953 da journalist og advokat *Gerd Benneche* i fjor ga ut sin bok „Rettssikkerheten i barnevernet“ (Universitetsforlaget 1967). Hun gjennomgår barnevernsloven og stiller to spørsmål: Byr lovverket tilfredsstillende rettssikkerhetsgarantier for det klientell barnevernet skal ta seg av? Og: Er lovverkets garantier virksomme i praksis? Begge spørsmål besvares med nei etter en undersøkelse av lovens bestemmelser, av samtlige barnevernssaker som er blitt anket til Sosialdepartementet i årene 1954—1965, og av praksis ved 29 av våre kommunale barnevernsnemnder.

Med bakgrunn i denne boka og debatten om den ble det 10. januar i år fremmet en *interpellasjon i Stortinget* om saken. Interpellanten ba departementet overveie å nedsette et utvalg som kunne revidere barnevernsloven med sikte på å styrke rettssikkerheten. Sosialministeren ga sin tilslutning til tanken, men ville vente med å nedsette noe utvalg til man hadde fått oversikt over det endringsarbeid som pågår på andre felter og som har betydning for dette spørsmål. Han viste i denne forbindelse til vår *nye forvaltningslov* (av 10. februar 1967) som, når den settes i kraft, vil få betydning for behandlingen av barnevernssaker og som vil medføre visse endringer i selve barnevernsloven. Han viste også til innstillingen fra det såkalte *Blom-utvalget* om overprøving av vedtak om tvangsinngrep etter helselovgivning m. v. (se 1964 s. 76, 1967 s. 316). Etter denne blir blant annet ankeordningen etter barnevernsloven foreslått endret (proposisjonen om loven er i skrivende stund under trykning). Begge disse lovtiltak vil styrke rettssikkerheten i barnevernet. Endelig må nevnes at vi for tiden har to offentlige utvalg som opererer på barnevernssektoren:

*Nyhus-utvalget*, som utreder spørsmålet om et opplegg for endel av våre barnevernsinstitusjoner — utvalget ble nedsatt etter en hissig debatt om våre verneskoler, og „*administrasjonsutvalget*“, som vil avgi innstilling om den fremtidige administrasjonsordning for barnevernet.

Det er således megen aktivitet i Norge når det gjelder barnevern og rettsikkerhet i forvaltningen. Når så alle disse tiltak og foreslåtte endringer en gang blir samordnet, har vi altså sosialministerens ord på at det kanskje blir nedsatt et utvalg til å revidere hele vår barnevernslov.

### *Endring i sivilombudsmannsloven*

Fra i hovedsaken å ha statsforvaltningen som saksområde, er sivilombudsmannens kompetanse nå utvidet til også å omfatte *den kommunale forvaltning* (lov av 22. mars 1968 om endring i lov av 22. juni 1962 om Stortingets ombudsmann for forvaltningen). Prinsippet bak endringen var det enighet om i Stortinget, men meningene divergerte m. h. t. hvor langt prinsippet skulle strekkes. Det kommunale selvstyre har grundig feste og lang tradisjon i Norge, og et forholdsvis stort mindretall ønsket ikke at ombudsmannen skulle kunne prøve vedtak truffet i folkevalgte organer som kommunestyre og fylkesting. Det ble gitt uttrykk for at slik overprøving ville innebære en degradering av det lokale folkestyret, som i seg selv fungerer som en ombudsmannsordning — dvs. som en rettsikkerhetsgaranti for den enkelte borger. Voteringen i Stortinget førte imidlertid til en vesentlig kompetanseutvidelse for ombudsmannen, også m. h. t. vedtak fattet i de nevnte organer (bare saker som etter loven ikke kan delegeres videre, ble holdt utenfor). Men Stortinget kan naturligvis komme til å gjøre flere begrensninger i ombudsmannens kompetanse når det senere skal utferdige *instruks* for hans arbeid.

### *„Uten en tråd“ — finale*

Kvartalets pornografiske rapport gjelder nok engang Jens Bjørneboe, som sammen med sin forlegger nå er dømt også i Høyesterett for sitt utuktige skrift „Uten en tråd“. Dermed er det mot 1 stemme slått fast at liberaliseringen i synet på seksuelle spørsmål siden forrige „pornodom“ i Høyesterett (mot Henry Millers „Sexus“, 1959), ikke har gått så langt at den fritar Bjørneboes bok for utuktsstemplet (straffeloven § 211 nr. 1 pkt. b). Høyesteretts flertall ga uttrykk for at det ville være „vanskelig å se hva som blir tilbake av § 211“, hvis denne boka skulle gå fri, og at rette adresse for endel av debatten om boka var de lovgivende myndigheter, ikke domstolene.

Høyesterett tok også avstand fra underrettens symbolske bot og skjerpert straffutmålingen både for forfatter og forlegger. De fikk en bot hver på henholdsvis 1.000 og 10.000 kroner, de ble ilagt betyde-

lige saksomkostninger og måtte tåle inndragning av de beslaglagte eksemplarer (Rt 1967 s. 1502). Men salget av den svenske og den danske utgave (opplag 40.000 og 100.000) fortsetter pr. postordre, og hvem vet hvor mange eksemplarer som finner veien tilbake til forfatterens hjemland?

Etter slik å ha blitt slått ned, står forfatteren opp påny og angriper den ærverdige rett med et dryss av injurier som også i rikelig monn drypper på såvel riks- som statsadvokat (essaysamlingen „Norge, mitt Norge“, Pax 1968). Et bind II av „Uten en tråd“ er det også blitt (foreløpig bare i dansk utgave, og med ytterst obskøne tegninger av fru Justitia's norske tjenere). Forfatteren har i den anledning avgitt følgende løfte: „Når neste bind foreligger, skal jeg personlig politianmelde det. Og enda en gang vil norsk rettsvesen danse etter den musikk man dreier for det.“ (Saken er tidligere omtalt i årg. 1966 s. 194 og 279 og 1967 s. 317. Referat av forhandlingene i byretten er utkommet i bokform, „Saken om uten en tråd“, Pax 1967).

#### „Smørblomst-saken“

„Smørblomster“ — pyser og svake personer som ikke opptrer i pakt med de krav fellesskapet stiller, skal prøves, eventuelt refsens når de bryter fellesskapets normer. Prøves skal også nyankommeren, før han kan opptas i fellesskapet. Denne ideologi har vunnet hevd og blitt til praksis i visse småsamfunn — institusjoner, universiteter, militærleire — hvor unge mennesker lever sammen.

Pressen har i den siste tid vært endel opptatt av den hårdhendte behandling elever og studenter er blitt utsatt for av sine eldre og erfarne kamerater i endel av våre militærleire og ved Norges Tekniske Høyskole. Brutale sider ved den slags „dåp“, „ildprøve“ og sermonielle refselsler er blitt trukket fram. En slik sak har nå fått et rettslig etterspill, med motstridende resultater i de forskjellige instanser: påtaleunntatelse, frifinnelse, „domfellelse“, henleggelse.

Saken gjaldt en militærleir — nærmere bestemt en av forsvarets flyskoler. Det var vanlig der at eldre soldatkull „døpte“ nyankommere med kald dusj — kalddusjen ble også brukt som refselsesmiddel overfor forsyndelser mot kameratskapets regler. En lørdag kveld ble en slik avstraffelse fullbyrdet. En ung flyelev ble mot protester og med makt ført til dusjrommet. Med 6 militære buksebelter ble han spent fast til en stol og satt under kald dusj i tre minutter mens man samtidig hjalp på med endel bøtter kaldt vann.

Tolv flyelever ble siktet for legemsfornærmelse etter strl. § 228, og deres sak ble avgjort med påtaleunntatelse. De tolv benyttet seg imidlertid av sin adgang til å bringe saken inn for retten, for om mulig å unngå anmerkning i rullebladet. Resultatet av underrettens dom ble frifinnelse p. g. a. unnskyldelig rettsvillfarelse. Riksadvokaten påanket dommen. Med 3 mot 2 stemmer ga Høyesterett ham rett og underrettens dom ble opphevet.

Det var i Høyesterett enighet om at dusjingen klart falt inn under § 228 og at grensen for hvor langt kamerater kan gå ved avstraffelse av en kamerat — objektivt sett — var overskredet. Flertallet mente videre at de tiltalte *ikke* kunne fritas p. g. a. unnskyldelig rettsvillfarelse, og uttalte: „Uansett om liknende handlinger tidligere måtte ha funnet sted og vært tolerert av overordnede, burde de tiltalte etter omstendighetene ha forstått at dette ikke kunne gjøre deres handlemåte rettmessig.“ Mindretallet mente at det forelå unnskyldelig rettsvillfarelse *Høyesterettsdom* av 23/3 1968).

Men så overrasker påtalemyndigheten med å henlegge saken etter bevisets stilling. I sin begrunnelse henviser riksadvokaten til dissensen i saken, til at saken er blitt såpass gammel og til prosessøkonomiske hensyn (*Aftenposten* 4. april 1968).

### *Uaktsomt drap — legers ansvar*

For første gang i norsk rettshistorie er en lege kjent skyldig i uaktsomt drap under utøvelse av sin legegjerning. Saken har fått stor publisitet og rommer flere prinsipielle sider — den angår både anvendelsen av straffelovens bestemmelse om uaktsomt drap, og legers ansvar for pasientbehandling.

Sammenliknet med andre land er vi i Norge svært forsiktige med å straffe for uaktsomt drap. Den norske kriminalstatistikken viser årlig et gjennomsnitt på mindre enn 10 domfellelser, mens Danmark har 50—100 og Sverige og Finland flere hundre. Dette er desto mer interessant som bestemmelsenes ordlyd er omtrent den samme i alle fire land. Forskjellene fremgår av en undersøkelse foretatt av Johs. Andenæs og Ragnar Hauge om „Uaktsomt drap i de nordiske land“ (Oslo 1965, stensil). (Se også N.T.F.K. 1966 s. 1—33, hvor forfatterne gir et sammendrag av undersøkelsen). Som i Norden forøvrig dominerer trafikkdirapene i Norge, men domfellelse for uaktsomt drap er langt sjeldnere hos oss både for denne og for andre former for uaktsomt drap. Når det gjelder uaktsomt drap etter medisinsk behandling, var det bare i det året Andenæs og Hauge undersøkte (1959) i Finland to og i Sverige tre domfellelser (bl. a. 1 lege, 2 sykepleiere, 1 apoteker).

Domfelte i den nevnte sak — en overlege i 60-årene — ble dømt etter straffelovens § 239 for uaktsomt drap på en 42 år gammel kvinnelig pasient. Dessuten ble han dømt etter straffelovens § 157 for å ha utsatt andres liv og helbred for fare ved å anvende en behandlingsmåte som ikke var egnet til å helbrede eller motvirke sykdom. Det ble pekt på at overlegen i begge tilfeller handlet på tross av protester fra sine underordnede. Han er tidligere ustraffet, og hadde gjennom mange år vært utsatt for et sterkt arbeidspress. Dommen lød på 1 års ubetinget fengsel. Under tvil ble han ikke fradømt retten til fortsatt å utøve legeyrket. Domfelte har anket til Høyesterett over straffeutmålingen (*Frostating Lagmannsretts dom* av 5/5 1968).

### *Drap og mørketall*

Kriminologisk forskning har i de siste år beskjeftiget seg meget med omfanget og arten av den faktiske kriminalitet og med mørketallet for de forskjellige typer lovbrudd. Vi har bl. a. flere undersøkelser som bygger på rundspøringsmetoden og som kan fortelle oss endel om problemet. Denne metoden egner seg imidlertid dårlig for endel typer lovbrudd — bl. a. for drap. Her er det andre inntak som må komme på tale.

Nå er vi jo vant til å tro at alvorligere lovbrudd etterforskes og oppklares og at mørketallet nettopp for drap nærmer seg nullpunktet. En debatt blant norske rettsmedisinere gir en pekepinn om at så ikke er tilfelle.

Rettsmedisinerne *J. Lundevall* og *J. Chr. Giertsen* skrev i høst to artikler om rettsmedisinske undersøkelser av dødsfall og legers ansvar ved undersøkelse av ukjente døde (*Tidsskrift for Den norske legeforening*, nr. 17 1967). De fant praksis i Norge utilfredsstillende både fra et kriminalistisk synspunkt og ut fra andre grunner. Politiebmetsmennesnes blad tok saken opp (nr. 2 1968), og dermed fulgte også dagspressen etter.

I korthet dreier det seg om § 211 i straffeprosessloven av 1887, som gir anvisning på når det skal skje likskue eller likåpning (obduksjon). Lundevall og Giertsen hevder at bestemmelsen praktiseres tilfeldig og meget forskjellig i de forskjellige politidistrikter. En viktig årsak til dette ser de i bestemmelsens egen ordlyd. Etter loven tar likundersøkelsen sikte på å avklare om et dødsfall er forbundet med et straffbart forhold. Men det hevdes at slik loven er formet, og slik den praktiseres, må man regne med at endel tilfeller av drap aldri blir oppdaget. Den norske bestemmelsen krever nemlig at det skal være mistanke både om en ikke naturlig død og om en straffbar handling for at rettsmedisinsk undersøkelse kan begjæres. Dette inskrenker påtalemyndighetens adgang til å få et dødsfall undersøkt: Rettsmedisinerens poeng er at man ofte ikke kan avsløre straffbare handlinger bare ved å iakttå de ytre omstendigheter; det er i mange tilfeller først ved en rettsmedisinsk undersøkelse man kan oppdage at det plutselige dødsfall kan skyldes et drap eller annen straffbar handling. De går derfor inn for regler om hvilke typer dødsfall som rutinemessig bør undergis en rettsmedisinsk undersøkelse, slik rettstilstanden er f. eks. i Danmark. Situasjonen i Norge er den at frekvensen av likundersøkelser er meget lav, og lavere enn i de øvrige nordiske land (i Norge 1,5 % av samtlige dødsfall, i Danmark 10 %). En høyere frekvens ville antakelig føre til avsløring av straffbare handlinger.

En del av ansvaret for den lave frekvensen i Norge, vil prosekutor Giertsen — ved siden av lovens tekst — gi til de praktiserende leger, som ikke alltid er grundige nok i sin undersøkelse av plutselige døde og av dødfunne. I de aller fleste tilfeller utskrives dødsattest på en naturlig død, noe prosekteren mener er uforsvarlig, idet de i større



utstrekning burde henwise til likskue. I denne sammenheng refererer han et tilfelle som etter en svakt begrunnet legeerklæring holdt på å bli henlagt. Nærmere undersøkelser førte til dom for ran og vold med døden til følge — 3 års fengsel og 4 års sikring. Rettsmedisinerne ber juristene vurdere situasjonen under den pågående revisjon av vår straffeprosesslov. (Se også Giertsen, *Lov og Rett* 1962 nr 1.)

### *Frihet for forskningen?*

Norske forskere har tidligere alltid fått adgang til dokumenter og opplysninger i politiets arkiver til bruk i sine forskningsprosjekt. Denne praksis er nå blitt rokket: Statens institutt for alkoholforskning har fått avslått sin søknad til statsadvokaten i Oslo om adgang til å undersøke dokumentene om personer som er siktet i narkotikasaker. Instituttet — som har fått utvidet sitt mandat til også å gjelde narkotika — har i gang en undersøkelse av et ungdomsutvalg på 1.000 personer der en viss prosent opplyser at de har vært i befatning med marihuana eller hasjij. Forskningsjef *Sverre Brun-Gulbrandsen* mener det vil være av verdi å sammenlikne disse ungdommene med dem som er kommet i kontakt med politiet p. g. a. narkotikasaker. Undersøkelsen er et ledd i et nordisk samarbeidstiltak. Svenske og danske forskere har ikke hatt vanskeligheter med å få materiale fra politiet i sine land, og pussig nok har en svensk forsker og sekretær i den svenske narkomanivårdskommisjonen, Ingemar Rexed, fått adgang til nettopp det materialet hans norske kolleger er blitt nektet.

Begrunnelsen for nektelsen (intervju med statsadvokat *Elg Elgesem* i *Aftenposten* 6/4 1968) er at politiet selv vil gjennomgå materialet. Dessuten blir det lagt vekt på den rent etiske siden av saken — at det dreier seg om en liten gruppe unge mennesker i en meget vanskelig situasjon og om spørsmål av sterkt personlig karakter. Man er åpenbart også redd for konsekvensene: gruppen av angjeldende lovovertredere er liten, de mulig interesserte forskningsinstitusjonene mange. Derfor ønsker politiet selv å gjennomgå materialet.

Professor *Anders Bratholm* har angrepet påtalemyndighetens beslutning og tilbakevist den offisielle begrunnelse (*Aftenposten* 26/4 1968). At påtalemyndigheten selv vil gjennomgå materialet, kan ikke være til hinder for at en forsker også kan gjøre det, når det skjer der hvor det er arkivert. At materialet er av en sterkt personlig karakter, skiller det ikke ut fra det materiale forskere hittil har hatt adgang til innenfor strafferettspleien. I denne forbindelse må man merke seg at forskere ved offentlige forskningsinstitusjoner har taushetsplikt. I denne konkrete saken har dessuten Instituttet tilbudt påtalemyndigheten å gjennomgå forskningsrapporten før den eventuelt offentliggjøres. Bratholm sier at „nektelsen må betraktes som et lite heldig inngrep i forskningsfriheten og har derfor stor prinsipiell betydning. Til dette kommer at nektelsen betyr en hindring for en realisering av Nordisk Råds og våre høyeste myndigheters beslutning om også å

mobilisere forskningen i kampen mot narkotikaproblemet.“ — Vi må vel regne med at jeg får anledning til å komme tilbake til saken i en senere kronikk.

### *Kriminologi grunnfag og mellomfag*

Til nå har man bare kunnet avlegge eksamen i kriminologi ved Universitetet i Oslo som del av et annet studium. I 1951 ble det åpnet adgang til å ta kriminologi som *spesialfag for jurister*. Dette kriminologiske spesialfag tas i siste avdeling og er ett av de spesialfag som juridiske studenter kan velge mellom til sin avsluttende eksamen. Siden 1953 har fortrinnsvis sosiologer kunnet ta kriminologi som *støttefag til magistergradseksamen*. Nå skal det åpnes adgang til å ta kriminologi som grunnfag og mellomfag. Kriminologi er således blitt et selvstendig universitetsfag og kan dermed tilbys en langs større studentgruppe. Undervisningen settes i gang høsten 1968. Grunnfagsundervisningen strekker seg over ett år, mellomfagsundervisningen over 1½ år.

*Tove Stang Dahl.*

### SVENSK KRÖNIKA

för tiden 1 aug. — 31 dec. 1967

### *Lagstiftning*

Undervisningen och vården av psykiskt efterblivna reglerades tidigare genom en lag från år 1954. Denna lagstiftning har numera upphävts och ersatts av en *lag angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda*. Enligt den nya lagen, som träder i kraft den 1 juli 1968, skall huvudmannskapet för omsorgerna liksom tidigare i princip ligga på landstingskommunerna och de landstingsfria städerna. Huvudmannens verksamhet för de utvecklingsstörda skall ledas av en särskild styrelse. Vissa ärenden som är tveksamma eller tvistiga skall emellertid avgöras av beslutsnämnd, vars ordförande skall vara jurist. Beslutsnämnderna motsvarar i princip de utskrivningsnämnder som tillkom 1966 genom lagen om beredande av slutna psykiatrisk vård i vissa fall (se 1967 s. 321). Beslut att psykiskt utvecklingsstörd skall underkasta sig omsorger kan överklagas hos den psykiatriska nämnd, som också skapades genom 1966 års lag. Det allmänna skall sörja för de psykiskt utvecklingsstördas möjligheter till undervisning, vård och bostad. Undervisningen skall liksom f.n. meddelas i särskola, som kan vara förskola, skola för grundundervisning, träningsskola eller yrkesskola. Nya möjligheter öppnas för att ge även de svårast utvecklingsstörda barnen undervisning. Huvudmännen blir bl. a. skyldiga att ordna s. k. särskild undervisning i hemmet för sådana utvecklingsstörda som på grund av rörelsehinder, sjukdom e. d. inte kan delta i särskolans vanliga arbete. För vården av de psykiskt utvecklingsstörda skall enligt lagen finnas olika slags inrättningar som vårdhem, special-

vårdhem, specialsjukhus, daghem för barn och sysselsättningshem. Dessutom skall en utvecklingsstörd kunna få vård enligt lagen i sitt hem. Vård oberoende av samtycke skall kunna beredas en utvecklingsstörd som fyllt 15 år. Detta gäller vård i vårdhem eller specialsjukhus. En förutsättning för tvångsintagning är bl. a. att „vården är oundgängligen påkallad med hänsyn till utvecklingsstörningens grad“. Dessutom uppställs på motsvarande sätt som då det gäller slutet psykiatrisk vård (se 1967 s. 321) vissa specialindikationer.

Den nya lagstiftningen om psykiskt utvecklingsstörda medför vissa följdändringar bl. a. i brottsbalkens 31 kap. om överlämnande till särskild vård. Från påföljden överlämnande till slutet psykiatrisk vård skiljs ut en särskild påföljd, *överlämnande till vård i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda*.

### *Kommittéer*

*Trafikmålskommittén*, vars första betänkande låg till grund för lagstiftningen om bl. a. ordningsboten (se 1967 s. 322), har nu lämnat sitt andra delbetänkande kallat „Förundersökning“ (SOU 1967: 59). Betänkandet rör främst förundersökningsförfarandet i brottmål och innehåller flera förslag på skilda områden. Kommittén betonar först betydelsen av att de rättsliga organen arbetar säkert, snabbt och effektivt. I fråga om snabbheten och effektiviteten finns det enligt kommittén stora brister i vår rättsordning. Tre huvudlinjer anges för det fortsatta arbetet med att skapa en effektivare rättsvård. För det första bör de materiella reglerna anpassas så att de inte genom sin utformning skapar problem för de rättsvårdande organen. Som exempel anges bl. a. att man inom trafikrätten bör inrikta kriminaliseringen på bestämda felhandlingar. Den andra linjen som bör följas är att möjligheten till processuella förenklningar utnyttjas t. ex förenklad domsskrivning och begränsad fullföljdsrätt. Den tredje linjen är att rättsorganen bör ges större möjligheter att väga intresset av att en fråga blir utredd mot de kostnader som utredningen kan föra med sig för samhällsorganen. Kommittén förordar vidare vissa huvudprinciper för det praktiska förundersökningsförfarandet i trafikmål. Utredningen av en trafikolycka bör om möjligt göras klar på platsen. Dessutom bör polisens anteckningar användas under hela handläggningen av målet d. v. s. från polisen till domstolen. Vidare bör förundersökningen i största möjliga utsträckning regleras redan genom utformningen av förundersökningsblanketten.

Bland kommitténs mera konkreta förslag kan nämnas införandet av rätt för polisman att inleda förundersökning i alla brottmål, där ett dröjsmål skulle medföra olägenhet. Vidare föreslås att polismyndighet i större utsträckning än vad nu är fallet skall vara förundersökningsledare i stället för åklagaren i mindre brottmål. Kommittén föreslår också att polismyndighet ges behörighet att besluta om nedläggning av förundersökning i mindre brottmål d. v. s. i mål om brott för vilket

ej stadgas svårare straff än fängelse i sex månader. Dessutom föreslås att åklagarens rätt att nedlägga förundersökning vidgas. Även polisens möjligheter att använda rapporteftergift bör ökas. Slutligen föreslår kommittén att den absoluta preskriptionstiden för brott, som inte är belagda med svårare straff än böter, förkortas från nuvarande 15 år till 5 år.

Kommittén redovisar också resultatet av en omfattande försöksverksamhet i vad avser polisens arbete vid trafikovarsamhet, trafikolycksstatistik och trafiknykterhetsbrott. I samband härmed tar kommittén upp frågan om s. k. jourdomstolar, d. v. s. domstolar som dömer i omedelbart samband med brottet eller någon eller några dagar därefter. Försöksverksamhet för sådan snabbhandläggning föreslås.

*Utredningen om övervakare* inom kriminalvården (se 1967 s. 324) har slutfört sitt uppdrag. I betänkandet föreslås att övervakarnas arvoden höjs från nuvarande 25 kr per övervakningsfall och månad till 35 kr och att ersättning för kostnader skall utgå särskilt. Beträffande kostnadsersättningen föreslås bl. a. att ett fast belopp om 15 kr per övervakningsfall och månad skall utgå. Vidare föreslår utredningen att den grundläggande utbildningen av övervakare bör ske genom frivillig korrespondensundervisning. Antalet övervakningsuppdrag bör enligt utredningens mening inte maximeras genom en absolut gräns. I stället bör man rekommendera skyddskonsulenterna att försöka få en jämnare fördelning av övervakningsuppdragen. Dessutom innehåller betänkandet vissa förslag om rekryteringen av övervakare.

Under år 1966 meddelade Högsta domstolen en uppmärksammas dom i det s. k. Hammarskjöldmålet. Genom domen fälldes en tidningsutgivare till ansvar för tryckfrihetsbrott bestående i *förtal av avlidnen*. Tidningsutgivaren förpliktades också att utge skadestånd till den avlidnes broder, vilken uppträdde som målsägande. Det brottsliga förfarandet bestod i att tidningen hade återgett en artikel som tidigare publicerats utomlands och som innehöll nedsättande uttalanden om Dag Hammarskjöld. Utgången av målet ledde till motioner i riksdagen om att brottsbalkens bestämmelser om förtal borde ses över med hänsyn till yttrandefriheten och den yrkesmässiga nyhetsförmedlingen. Sedan riksdagen i anledning av motionerna hemställt om en sådan översyn, har tilläggsdirektiv utfärdats för *kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfriheten* (se 1966 s. 107). Kommittén har fått i uppdrag att företa den översyn som riksdagen har begärt. Enligt riksdagens mening bör bl. a. undersökas i vad mån det är möjligt att i lag ange de viktigaste typerna av intressekollisioner d. v. s. de situationer då de nedsättande uppgifterna lämnats under sådana omständigheter som måste anses försvarbara och uppgifterna därför bör falla utanför det kriminaliserade området. När det gäller bestämmelserna om förtal av avlidnen, bör ånyo övervägas om dessa innefattar tillräckliga garan-

tier för att den historiska forskningen inte hindras och den fria yttrande- och kritikrätten i övrigt inte begränsas. Vidare har riksdagen framhållit att de särskilda problem som uppkommer i samband med skadeståndsskyldighet vid brottet förtal av avliden bör närmare övervägas. Här har bl. a. särskilt pekats på problemen hur skadeståndsskyldighet skall utkrävas när flera målsägande efter varandra för talan om samma brott eller när ett stort antal tidningar efter varandra återger samma kränkande uppgift.

Karin Ringberg.

## Litteratur

*Kenny's Outlines of Criminal Law*, 19. udg. ved J. W. Cecil Turner, Cambridge University Press, 1966, 680 sider. Anmeldt af højesteretsdommer, dr. jur. J. Trolle.

Dette værk, der første gang udkom i 1902, var resultatet af forelæsninger, som dets forfatter havde holdt for et stadigt voxende auditorium omkring 25 år tidligere. Dets hensigt var at gøre studiet af kriminalretten tillokkende, ikke blot ved at give oplysende eksempler, som kunne gøre abstrakte legale principper levende og virkelige, men også at trække forbindelsen til fortiden og derved forklare de historiske ejendommeligheder, som loven stadig indeholdt. Videre var det formålet at pege på de vigtigste sociale, psykologiske og retlige strids spørgsmål, som sandsynligvis vil komme op i fremtiden. Disse hensigter lykkedes til fulde, og bogen oplevede under dens oprindelige forfatter 13 udgaver, den sidste i 1929. Siden er den under redaktion af J. W. C. Turner med nogle års mellemrum kommet i yderligere 6 udgaver, af hvilke den her omtalte er den seneste. I forordet til denne, hvor udgiveren som i de tidligere fremsætter nogle almindelige betragtninger, beklager han, at årene efter forrige udgave har været præget af en apathi, som den engelske lovgivning har udvist i de sidste 30 år. Spil, som i tidligere tider var bekæmpet kraftigt som umoralsk, optræder man ikke mere imod med styrke, og ondet har derfor spredt sig som en virus, så at det er blevet sagt offentligt, at spil nu er landets største industri og bakked op af foretagender med stor financier styrke, og som næppe har skrupler, når det gælder at værne deres interesser. Udgiveren gør sig derfor til talsmand for en kraftig beskatning for at begrænse dette sociale onde.

Bogen falder i 4 hovedafsnit: Strafferettens almindelige del, den specielle del, bevislæren og den kriminelle retspleje. Hvert af disse er inddelt i kapitler. Men hele bogen består, hvad der letter brugen (og gør henvisningerne overskuelige), fra først til sidst af fortløbende nummererede punkter til behandling af hvert emne, for hvis begreber og definitioner, der gøres kort og klart rede, rigeligt støttet — i text eller noter — af henvisninger til sager. De historiske oplysninger er fyldige og går ofte langt tilbage.